

חסידות בפרשה

הרב יצחק שפירא

פרשת עקב

עבודה זרה לא רק פסל.

למה בפרשת ואתחנן מזהיר משה מפני עבודה זרה, ובפרשת עקב מפני "כוחי ועוצם ידי"? מתברר ששני החטאים קרובים הרבה יותר ממה שנדמה.

כותרות ביניים

בפרשה שקראנו בשבוע שעבר, פרשת ואתחנן, חוזר משה רבנו ומזהיר את בני ישראל פעמים רבות מפני עבודה זרה. כבר בתחילת הפרשה, כשהוא מזכיר את מעמד הר סיני, הוא מזהיר: "וְנִשְׁמַרְתֶּם מֵאֵד לְנַפְשֵׁיכֶם, כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל תְּמוּנָה, בְּיוֹם דָּבַר ה' אֲלֵיכֶם בְּחֶרֶב מִתּוֹךְ הָאֵשׁ. פֶּן תִּשְׁחַתּוּ, וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל, תְּמוּנַת כָּל סָמֶל, תְּבַנִּית זָכָר אוֹ נִקְבָּה". ובהמשך הוא שב ומזהיר שה' מקנא על עבודה זרה: "הִשְׁמְרוּ לָכֶם פֶּן תִּשְׁכַּחוּ אֶת בְּרִית ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּכֶם, וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵיךָ. כִּי ה' אֱלֹהֵיךָ אִשׁ אֹכֵלָה הוּא, אֵל קָנָא". גם כשמשה רבנו חוזר בפרשה הקודמת על עשרת הדברות, מודגש שם שוב האיסור החמור של עבודה זרה.

לעומת זאת, בפרשתנו, פרשת עקב, עובר משה רבנו לאזהרה על חטא אחר לגמרי. כאן, האזהרות החוזרות ונשנות שלו נסובות סביב החטא של "כחי ועצם ידי" – הוא חוזר ומזהיר את עם ישראל שלא ישכחו שה' הוא מקור כוחם:

הִשְׁמֹר לָךְ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לְבַלְתִּי שְׁמֹר מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצֻוֶּה הַיּוֹם. פֶּן תֹּאכַל וּשְׂבַעְתָּ וּבָתִּים טֹבִים תִּבְנֶה וְיִשְׁבַּתָּ. וּבִקְרָה וְצִאָנָה יִרְבֶּיךָ וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה לָּךְ וְכָל אֲשֶׁר לָךְ יִרְבֶּה. וְרָם לְבָבְךָ וְשִׁכַּחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ הַמוֹצִיאָךְ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים... וְאָמַרְתָּ בְּלִבְּךָ כְּחִי וְעַצֵּם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת הַחִיל הַזֶּה. וְזָכַרְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הַנֹּתֵן לָךְ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת חֵיל.

בראשות הרב יצחק גינזבורג שליט"א

עבודה זרה – חטא שאנחנו מכירים היטב

את החטא של עבודה זרה אנו פוגשים לצערנו פעמים רבות לאורך תולדות עם ישראל. כבר מיד לאחר פטירת יהושע בן נון, נופל עם ישראל בעבודה זרה, וכך מתאר לנו הנביא: "וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הָרַע בְּעֵינֵי ה', וַיַּעֲבְדוּ אֶת הַבָּעַלִּים. וַיַּעֲזְבוּ אֶת ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתָם הַמוֹצִיא אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סָבִיבוֹתֵיהֶם..." כך זה נמשך לאורך כל תקופת בית ראשון – עליות וירידות מתמידות מול 'יצרא דעבודה זרה', עד שלפי מה שגילו לנו חז"ל, זו הייתה אחת הסיבות לחורבן בית המקדש הראשון (יומא ט, א).

לאור כל זה, אזהרתו החוזרת של משה רבנו על עבודה זרה מובנת מאליה. די להתבונן בהיסטוריה של עם ישראל כדי להבין למה היה צריך להזהיר עליה כל כך הרבה.

אבל מתי נפלנו ב'כחי ועצם ידי'?

את האזהרה שבפרשתנו, על 'כחי ועצם ידי', קשה יותר להבין: היכן מצינו בתולדות עם ישראל נפילה בחטא הזה, עד כדי כך שהיה צורך להזהיר עליו כל כך? האם הייתה אי פעם בעם ישראל תופעה של תחושת 'כחי ועצם ידי'?

מסתבר שכן הייתה, והיא התחילה כשעם ישראל ביקשו לעצמם מלך ככל הגויים. באחרית ימיו של שמואל מתקבצים אליו כל זקני ישראל ודורשים ממנו: "עֲתָה שִׁימָה לָנוּ מֶלֶךְ לְשִׁפְטָנוּ בְּכָל הַגּוֹיִם". שמואל תופס את הבקשה כפגיעה אישית בו, אך ה' מבהיר לו שהיא כלל לא מכוונת אליו: "כִּי לֹא אֶתָּךְ מְאָסוּ, כִּי אֶתִּי מְאָסוּ מִמֶּלֶךְ עָלֵיהֶם".

עד שמואל הנביא, עם ישראל חי תחת מלכותו של ה'. הוא לא הסתמך על כוחו שלו, ולא ניסה להתארגן ולהסתדר בעצמו. ההתנהלות של עם ישראל עד אז מתוארת בספר שופטים (פרק ב) כ'מעגל קסם' בו עם ישראל חוטא, ובעקבות חטאיו נקלע לצרות. בתגובה לצרות עם ישראל זועק לה', וה' שולח מושיע שעוזר לעם ישראל ומחלץ אותם מצרתם. לאחר מכן שוב עם ישראל חוטא, וחוזר חלילה. מכאן אנו רואים שעד עתה כאשר עם ישראל נקלע לצרה הוא לא מנסה ליצור איזושהי התארגנות סביב כח, אלא עם ישראל פונה לה', וה' מושיע אותו.

אך עכשיו, בבקשה למלך ככל הגויים, עם ישראל רוצה משהו אחר: לבסס את מציאותו על כוחו שלו, ולהתארגן סביב עצמו. וזו בדיוק הנפילה שממנה מזהיר משה רבנו בפרשתנו – "וְאִמְרָתָּ בְּלִבְבְּךָ בְּחִי וְעַצֶּם יָדִי עֲשֵׂה לִי אֶת הַחֵיל הַזֶּה". עם ישראל מבקש לבנות מלכות שעומדת על כוחה שלה, על היסוד של 'כחי ועצם ידי'.

יהושע בן נון – מנהיגות שכל מהותה נאמנות לתורה

אמנם כבר קודם לכן היה לעם ישראל מנהיג עם סמכויות של ממש – יהושע בן נון, שהייתה לו הסמכות להרוג את מי שימרה את פיו. כך אומרים לו שבטי עבר הירדן כשהם מביעים לו את נאמנותם: "כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִמְרָה אֶת פִּיָּהּ, וְלֹא יִשְׁמַע אֶת דְּבָרֶיהָ לְכָל אֲשֶׁר תִּצְוֶנוּ – יוֹמֶת; רַק תִּזְק וְאֶמָּץ". מכאן אכן לומדים חז"ל את דין מורד במלכות.

אך שימו לב למילים האחרונות של הפסוק, שמסייגות את הנאמנות המוחלטת הזו: "רַק תִּזְק וְאֶמָּץ". מכאן למדו חז"ל שדין מורד במלכות אינו חל כאשר המלך מצווה לעבור על דברי תורה. כלומר, השבטים אמנם מכריזים על נאמנותם ליהושע, אך באותה נשימה מבהירים לו גם את מטרת מנהיגותו: לחזק בעם ישראל את הנאמנות לתורה. ורק מתוך מטרה זו הוא שואב את כוחו.

כך בדיוק פונה ה' ליהושע בתחילת הנהגתו:

רַק תִּזְק וְאֶמָּץ מְאֹד, לְשָׁמֵר לַעֲשׂוֹת כְּכָל הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה עַבְדִּי -- אֶל תִּסּוּר מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׂמָאל, לְמַעַן תִּשְׁכִּיל בְּכָל אֲשֶׁר תִּלְךְ. לֹא יִמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיָּהּ, וְהָגִיתָ בוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה, לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל הַכְּתוּב בוֹ, כִּי אַז תִּצְלִיחַ אֶת דְּרָכְךָ וְאֶז תִּשְׁכִּיל.

כלומר, גם לפני בקשת המלך היו לעם ישראל מנהיגים, אך כל מטרתם הייתה לבטא בתוכנו את נוכחות ה'. עכשיו, עם מלכות שאול, מתחילה הנהגה חדשה לגמרי – הנהגה שמעמידה במרכז את הכח העצמי, הנהגה של 'כחי ועצם ידי'.

מלכות שאול – מלכות שמבוססת על כח

'האופי' הכוחני הזה של מלכות שאול הוגדר כבר על ידי ה' עצמו. כאשר שאול, אז עוד נער פשוט, מגיע לשמואל בחיפוש אחר אתונות אביו, פונה ה' לשמואל ואומר: "וּשְׁמוּאֵל רְאָה אֶת שְׂאוּל; וְהָ עֲנָהּ: הִנֵּה הָאִישׁ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֵלֶיךָ, זֶה יַעֲצֹר בְּעַמִּי", ורש"י מפרש: "יעצר בעמי – ימשול". כבר כאן מגדיר ה' את מהות מלכותו של שאול – מנהיגות שמבוססת על כח שלטוני, לא על נאמנות לתורה (אף שהוא שומר את כל המצוות בדקדוק).

ובאשר המלכות בנויה על השלטון, גם סדרי העדיפויות שלה ברורים מאליהם: העיקר הוא ביצור כוחו של השלטון, וכל השאר נדחק לעדיפות משנית. מתוך ההבנה הזו נפתח לנו פתח להבין אחד האירועים התמוהים ביותר בתנ"ך – רדיפתו הממושכת של שאול אחרי דוד.

דוד וגלית

כדי להבין את הרדיפה הזו, נצלול לסיפור דוד וגלית. עם ישראל ופלשתים ניצבים בעמק האלה, כשהגיא חוצץ ביניהם -- הפלשתים על הר מזה, וצבא ישראל על ההר מזה. מדי יום, במשך ארבעים יום, יוצא ממחנה פלשתים גלית מגת, ענק חמוש מכף רגל ועד ראש, ומחרף את מערכות ישראל תוך שהוא מציע קרב יחידים שיכריע את המלחמה כולה. פחד משתק את מחנה ישראל כולו. רק דוד מגיב אחרת: "כי מי הפלשתי הערל הזה, כי חרף מערכות אלהים חיים?". לאחר דין ודברים עם שאול, הוא מתקרב אל גלית.

וכאן מגיעים ללב העניין. גלית, כשהוא רואה את דוד מתקרב, מביט בו בבוז גמור: "ויבז לו, כי היה נער... ויאמר הפלשתי אל דוד: הפלב אנכי, כי אתה בא אלי במקלות?... לכה אלי, ואתנה את בשרך לעוף השמים ולבהמת השדה". ותשובת דוד, שבה הוא מבטא את כל תפיסת הכח שלו – ההפוכה לגמרי מזו של שאול – לא מאחרת לבוא: "אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון, ואנכי בא אליך בשם ה' צבאות, אלהי מערכות ישראל אשר חרפת... וידעו כל הקהל הזה כי לא בחרב ובחנית יהושע ה' – כי לה' המלחמה, ונתן אתכם בידינו".

ננסה לתאר לרגע מה עובר על שאול המלך באותו רגע: נער עומד מול כל העם ומכריז בקול גדול שהכח להילחם אינו נמצא אצלנו כלל, אלא אצל הקב"ה בלבד – "לה' המלחמה". תפיסה כזו, בעיני שאול, היא איום ישיר על יציבות השלטון. מכאן נובעת החשיבות העליונה שהוא מייחס לרדיפה אחרי דוד.

הרוח הרעה

ואכן, כבר למחרת ניצחונו של דוד נחה על שאול רוח רעה: "ויהי ממחרת, ותצלח רוח אלהים רעה אל שאול ויתבא בתוך הבית, ודוד מנגן בידו כיום ביום, והחנית ביד שאול. ויטל שאול את החנית, ויאמר: אפה ביד ובקיר; ויסב דוד מפניו פעמים".

הרוח הרעה הזו היא בעצם ביטוי לתחושה הקיומית של שאול שיציבות השלטון תלויה בכך שיראו בו את מקור הכח. אצל שאול הכל תלוי בשלטון, ולכן כל מי שמערער על מרכזיותו נידון בעיניו לרדיפה. וכשדוד מכריז שלא הוא ניצח את גלית אלא ה', מרגיש שאול שהשלטון לא זוכה למספיק 'קרדיט' על הניצחון – והוא רואה בכך סכנה של ממש.

יש לזכור גם שהריגת גלית לא נעשתה בדרך 'ממלכתית' ומסודרת כלל: היא נעשתה בלי שריון ובלי מדי מלחמה, כמו של 'נער גבעות' פשוט – וגם זה בשלעצמו מרגיז את שאול איש השלטון. לכן כאשר שאול רואה את דוד יוצא לקראת הענק הפלשתי, הוא פונה אל אבנר בן נר, שר הצבא, ושואל אותו: "בן-מי-זה הנער, אבנר?". שאלתו של שאול תמוהה מאד. הרי לפני כן מתואר שדוד הובא אל חצר שאול כדי לנגן לפניו, ושואל אף אהב אותו מאוד ומינה אותו לנושא כליו: "ויאקבהו מאד, ויהי-לו נשא כלים". מדוע אם כן שאול

מתנהג כאילו אינו מכיר אותו כלל? אלא שכל עוד דוד לא מערער על שלטונו, שאול אוהב אותו ומגדל אותו.

אך ברגע שדוד ניגש אל גלית בפשטות כזו, ומשדר שהכח לא מגיע מהממלכתיות המסודרת אלא מהנוכחות של ה', שאול משנה את כל היחס כלפיו. מרגע זה שאול 'מתנער' מדוד, ומתנהג כאילו הוא לא מכיר אותו בכלל.

זו גם הסיבה לכך ששאול מנסה 'להקטין' את ניצחונו של דוד, כדי להותיר כמה שיותר מהקרדיט אצל השלטון המרכזי. וכך, כשהנשים שרות: "הִנֵּה שָׁאוּל בְּאַלְפּוֹ, וְדָוִד בְּרִבְבֵּיתוֹ", מתרגז שאול: "וַיַּחַר לְשָׁאוּל מְאֹד, וַיִּרַע בְּעֵינָיו הַדָּבָר הַזֶּה, וַיֹּאמֶר: נָתַנוּ לְדָוִד רֶבֶבוֹת וְלִי נָתַנוּ הָאֲלָפִים, וְעוֹד לוֹ אֵךְ הַמְּלוּכָה!". בעקבות כך הוא מוריד את דוד מדרגתו הצבאית: "וַיִּסְרְהוּ שָׁאוּל מַעֲמֹו, וַיִּשְׁמְהוּ לוֹ שֵׁר אֶלָּף".

ומה היחס של דוד כלפי שאול?

לעומת זאת, דוד עצמו מכנה את שאול "מְשִׁיחַ ה'" – וזאת אף שהוא נרדף על ידו ללא הפוגה. גם כשנתינת לו ההזדמנות להרוג את שאול, במערה בעין גדי, לאחר שכרת רק את כנף מעילו, הוא אומר לאנשיו: "חֲלִילָה לִי מֵה' אִם אֶעֱשֶׂה אֶת הַדָּבָר הַזֶּה לְאֹדְנִי לְמִשִּׁיחַ ה', לְשַׁלַּח יָדִי בּוֹ – כִּי מְשִׁיחַ ה' הוּא". דוד יודע שה' עצמו בחר בשאול כדי להציל את עם ישראל, ולכן אין בכוונתו בשום אופן למוטט את שלטונו – הוא מכיר בשליחות שהוטלה על שאול. ויחד עם זה, דוד 'מאתגר' את תפיסת המלוכה של שאול, שכן הוא מייחס את הכח לה' ולא לשלטון עצמו – ובכך הוא מביא את שאול לרדוף אחריו.

מלכי ישראל ומלכי יהודה

בהמשך, ההבדל בין תפיסת השלטון של שאול לבין זו של דוד, תתבטא בפיצול בין מלכות יהודה למלכות ישראל. מלכי ישראל מתרחקים מבית המקדש, מהבית בו ה' מגלה את הנוכחות שלו, ומקימים ממלכה שבנויה על השלטון. לעומתם, במלכות יהודה במרכז מלכותם נמצא בית המקדש, הנוכחות של ה', ולא רק הכח השלטוני. ובאמת, הנביא הושע מקשר בנבואתו על אחרית הימים בין מלכות בית דוד לבין המקדש: "אַחֲרַיְשְׁבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִקְשׁוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיהֶם וְאֵת דָּוִיד מֶלֶכָם וּפָחַדוּ אֶל ה' וְאֵל טוֹבוֹ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים". וכך דרשו חז"ל: 'ובקשו את ה' – זו מלכות שמים; ואת דוד מלכם – כמשמעו; ופחדו אל ה' ואל טובו – זה בית המקדש'. דוד המלך מבסס את מלכותו על הנוכחות של ה' בבית המקדש, וכפי שמעיד דוד על עצמו: "כִּי־קָנַת בֵּיתָךְ אֶכְלָתִנִּי".

גם היום

התופעה הזו לא נעלמה. גם היום, כאשר ציבור גדול מייחס את הניצחונות של עם ישראל במערכות השונות להשגחת ה', ורואה בהם ניסים של ממש, הוא מעורר בכך את רוגז השלטון. וביתר שאת כאשר מדובר בנוער הגבעות, שאינו רואה בשלטון את מקור הכח, ופועל למען עם ישראל באופן עצמאי – הוא מעורר עליו ממש רוח רעה. גם כאן היחס לשלטון מורכב: מצד אחד הוא בבחינת "משיח ה'", שהרי הוא נועד על ידי ה' לדאוג לביטחון עם ישראל. אך מצד שני, הוא שרוי לעיתים ברוח רעה של ממש, כשהוא רודף אחרי אלו שמבטאים ש"לה' המלחמה", ושהעיקר הוא נוכחות ה' בקרבנו.

שבת שלום!

בית המדרש 'עוד יוסף חי'

